

Katona Tünde

ELLENPROGRAM ÉS VÁGYTELJESÍTÉS Néhány gondolat a középfelnémet erotikus költészetéről

A 12-13. századi középfelnémet szerelmi költészet alatt jobbra a *minnesangot*, az abban tematizált udvari szerelmet értjük. Reflexszerűen a hön áhított csodálatos dáma után epekedő szomorkás, vagy éppen elkeseredett, a hiábavaló hölgy-szolgálat teljesítésétől mégis, továbbra is el nem tántorítható lovag képe dereng fel lelki szemeink előtt (s még sorolhatnánk azokat a sztereotípiákat, amelyek a *minnesängerek* említésekor eszünkbe ötlenek), akinek ily elkötelezettségét bár csodáljuk, mégis nehezen, vagy egyáltalán nem értjük.

Tudhatjuk ugyan, hogy számos értelmezés meghonosodott már a *minnesang*-kutatás történetében, és ezekkel nagyjából egyet is érthetünk.¹ A mai olvasónak mégis igazán nehezen magyarázható el, hogy miért is ragaszkodtak mintegy két évszázadon át ehhez az alapvető emberi természettől alaposan eltérő mintához. Akárhogy is, az udvari szerelem világi természetű, s a beteljesületlen szerelem miatt vagy éppen az elválás fölött érzett fájdalom kifejezése mögött nem ritkán feltételezhető a 'szabad' szerelem utáni vágyakozás és az ennek megvalósulása ellen ható társadalmi normákhoz való igazodás kényszerének feszítő érzése.

A Kürenbergi néven ismert legrégebb *minnesänger* (12. század közepe) egyik strófájában egy nő beszél arról, hogy mindig, ha egyedül van (véltetően a szobáscskájában, teljes intimitásban), s a lovagra gondol, a rózsaszínét veszi fel orcájára, amely ily módon csodálatos kontrasztban áll golyocsfehér alsó ruhája színével.

Swenne ich stân aleine in mînem hemedē,
Unde ich gedenke an dich, ritter edele,
So erbluot sich mîn varwe als der rôse an dem dorne tuot,
Und gewinnet das herze vil manigen trûrigen muot.²

Valahányszor, ha egyedül vagyok egyszál ingben,
s rád gondolok, nemes lovag,
elpirul arcom, mint a rózsaszín,
s szívemben bánat van.

¹ Günther Schweikle *minnesang*-monográfiája összefoglalásában 14 pontban tesz kísérletet arra, hogy „definiálja” a középfelnémet udvari szerelmi költészet lényegét. Vö.: Günther SCHWEIKLE, *Minnesang*, Stuttgart, Metzler, 1989, 214–218.

² Günter SCHWEIKLE, *Mittelhochdeutsche Minnelyrik. I. Frühe Minnelyrik. Texte und Übertragungen, Einführung und Kommentar*, Stuttgart–Weimar, Metzler, 1993, 120. Ha másként nem jelzem, az idézett középfelnémet szövegeket saját fordításban közlöm.

Szinte népdalszerű egyszerűséggel vázol fel egy bensőséges jelenetet, amely nyilvánvalóan többször is megtörtént (*swenne*), s amelyben egy nő (még nem ki-mondottan a *hohe minne* elérhetetlen hölgye!) a szívét rabul ejtő lovag pusztá gondolatától a testi vágy félreérthetetlen jeleit produkálja. A mód, ahogy ebbe a mai olvasónak, de ugyanígy a korabeli hallgatónak is, bepillantást enged, megkapó.

A nagyon finom, szinte szublimált módon ábrázolt kürenbergi erotika mellett a 13. században már találunk példát nagyon is direkt célzásokat a szerelem beteljesülésére, a szexuális aktusra. Der Kol von Niunzen,³ akit ugyan nem szoktak a *minnesängerek* első vonalába sorolni, a mi témánk szempontjából megkerülhetetlen. A legrepresentatívabb *minnesang*-kéziratban, az ún. Nagy Heidelbergi Kéziratban fennmaradt öt dala különleges korpuszt képez: szövegei az udvari szerelmi költészet topikus elemeinek használata mellett szókimondóan erotikus tartalmúak vagy éppen elkendőzően kétértelműek.

Nu jár lanc stêt vil hôhe mîn muot

...

„knappe, lât iuwer wûnschen stân, diu rede ist gar verlorn:
solde ich mit iu ze holze gân, mich stæche lîhte ein dorn:
sô slüege mich diu muoter mîn daz wære mir lîhte zorn.”

...

under eine grüene linden breit einen smalen stîc.
Dâ wart diu maget vil gemeit ein alsô schæne wîp.
Er leite sî an daz grüene gras, daz was ir ein wênic zorn:
Daz wart schiere wol versuont: daz tet der liebe dorn.

Kedvem egész az égbe szállt...

...

„Ifjú, ne kívánd sose ezt, ennyit beszélni kár,
Hogyha az erdőbe vezetsz, belém ott tüske áll,
Nagy baj lesz az nekem, anyám megver majd, s áll a bál.”

...

Egy óriás zöld hárs felé lombos ösvény haladt,
S ott a bimbózó szépleány érett nővé fakadt.
Hölgyével leheveredett, párnájuk hangszál,
Felolvasott egy levelet, s a hölgnél állt a bál,
De megbékélt, s e kedv mögött szerelmi tüske áll.

Das sî mir dicke

Daz sî mir dicke strîtecliche hât verseit,
daz ist ein lêhen kûme als ein hant sô breit.

³ Der Kol von Niunzenről nagyon kevés biztosat lehet tudni. Lehet nemesi származású, de akár jobbágyi vagy polgári származású is, és az sem kizárt, hogy a vágánsok sorába tartozott. Bizonytalan az is, mely időben élt és alkotott. Bizonyos formai jegyek alapján sorolják őt be a 13. századi *minnesängerek* közé. Ami biztos: ellen-dalaiban (*Gegensang*) játékos paródiáját nyújtja a klasszikus *minnesang*-ideálnak. Vö.: *Der Kol von Niunzen = Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Berlin–New York, De Gruyter, 1985, 5, 14–16. (A továbbiakban: VL)

möht ich daz selbe lêhen ir verdienen an,
sô geswüere ich wol, daz niemer mëre man
mit mînem willen herbergt ûf daz selbe guot:
swenn allez velt mit snêwe lît, sost doch der selbe acker fruot.

...

Danc habe ir hôchgelopter nam,
der nâch tugenden kan sô schône ringen.
ist sî mir holt, ich bin ir sam:
ist sî mir unverdient gram,
doch wünsche ich, daz mir an ir ram
mîn drihe alsô schône müge erklingen.

Ahonnán mérgeesen...

Ahonnán mérgeesen tilt ki e fránya nõ,
Tenyérnél nem nagyobb bozót és legelő.
Ha szolgálatomért megkapnám birtokát,
Azon más férfiú már nem hághatna át.
Bizony feltöröm én, úgy segítsen az ég,
Mert bár takarja most a hó, fér földjébe mag még elég.

...

Áldom e hölgy dicső nevét,
S hogy ő erényre mily dicsőn törekszik.
Ha hú marad, én is aképp,
Ha megveti, ki mit se vét,
Hát bökje át vásznát, ha ily tüzet szít,
A tûm, s fakasszon szép zenét.

Jeney Zoltán fordításai

A klasszikus *minnesang* egyik képviselőjeként is számon tartott Gottfried von Neifen⁴ az udvari szerelmi költészet hagyományos kulisszái közül kilépve énekl meg egy kádár kalandjait. Gottfried von Neifenről a többi középfelnémet szerzőhöz képest szokatlanul sok életrajzi adat ismert, így az is, hogy közönsége VII. Henrik német király közvetlen környezete volt. Ennélfogva fontos megemlíteni, hogy a világi hatalom és a lovagi kultúra fellegvárának számítót, s a többi nemesi udvarnak például szolgáló társaság előtt került sor az alábbi dal előadására:

Ez fuor ein büttenære

Ez fuor ein büttenære
vil verre in frömdiu lant.
der was sô minnebære,
swâ er die frouwen vant,
daz er dâ gerne bant.

Elindult egy kádár...

Elindult egy kádár,
Hogy messzire utazna,
Szerelmet úgy várt már,
Hogy bárhol lelt asszonyra,
Kit jól megabroncsozna.

⁴ Gottfried von Neifen, Kollal ellentétben, számos korabeli oklevél szereplője. A 13. század első-második harmadában élt, *minnesang*ja egyszerre tartalmaz a klasszikus sémának megfelelő szövegeket, valamint ugyanennek éppenséggel fittyet hányó vaskos tartalmú dalokat. Vö.: VL, 3, 1981, 147–151.

Dô sprach der wirt mære
zim waz er kunde.
'ich bin ein büttenære:
swer mir des gunde,
sîn vaz i'im bunde.'

Dô truoc er sîne reife
und sînen tribelslagen.
mit sînem umbesweife
kund er sich wol bejagen,
ein guot geschirre tragen.

Sînen tribelwegge
den nam si in die hant
mit sîner slhten egge.
si sprach 'heilant,
got hât iuch har gesant.'

Dô si dô gebunden
dem wirte sîn vaz
neben unde ouch unden,
si sprach 'ir sint niht laz.
mir wart nie gbunden baz.'

A ház-úr választ vár,
Mihez ért, s mily fokon?
„Én vagyok a kádár,
S annak, ki nem veszi zokon,
Hordóját megabroncsozom.”

S már hozott is kötelet,
És abroncspántokat,
Szerszámaitól tellett
Keresni jó sokat,
Hisz bírt jó *vas-tagokat*.

A férfi ékes ékét
A nő kezébe vette
(Az egyenes végét),
S így szólt: 'Jézusom, te,
Isten küldött ide.'

Megabroncsoltatott
Az úr hordója épp,
Oldalt alul, s legott
Az szólt: „Nem rest, sőt, derék,
Így nem abroncsoltak még.”

Fazekas Sándor fordítása

A *minnesang* fenegyerekének számító Neidhart⁵ merész, a klasszikus *minnesang* hagyományainak fűgét mutató szövegei között különleges helyet foglal el az úgynevezett Wengling-dal.⁶ Ez a *pastourelle* már műfaját tekintve is ritkaságszámba megy a középfelnémet költészetben, de még ezen is tútesz a dal témája, a fiatal lányok által üzött két játék: a Zwicken-zwacken (egymás ingerlő csipkedése) ill. a Wengling (a férfi nemi szerv egyik elnevezése) elrejtése. A játék, játékoság és a szerelmi aktus szókincsének összemosása a középkorban sem volt ismeretlen, ez tehát önmagában még nem jelentene különlegességet. Érdekes azonban, hogy a Wengling elrejtését (értsd: eldugását) a dalban először úgy említi, hogy azt a lányok egymás közt játszották. Mivel férfi nem volt közöttük, nyilvánvalóan csakis olyan tárgyról lehet szó, amit nők használtak a maguk örömére.

⁵ Neidhart, hasonlóan a legtöbb középfelnémet szerzőhöz, történetileg alig megragadható. Annyi azonban mindenképpen biztosnak tekinthető, hogy a 13. század első felében, és nagy valószínűséggel délnémet (bajor és osztrák) földön élt. A fennmaradt terjedelmes korpusz jó néhány darabja simul bele a klasszikus hagyományba, viszont komoly hányadában éppenséggel polémikus hangot üt meg a szerző, sőt a *minnesang*-sémát az udvari-nemesi miliőből a paraszti ellenvilágba ülteti át. Témánk szempontjából az a máig nem tisztázott kérdés, hogy a Neidhart neve alatt fennmaradt szövegek melyike tekinthető ténylegesen az övének, most nem játszik perdöntő szerepet. Vö.: Günther SCHWEIKLE, *Neidhart*, Stuttgart, Metzler, 1990.; VL, 6. 1987. 871–893.

⁶ Vö.: Ulrich MÜLLER, *Gaude mihi! oder Das Neidhart-Lied vom Wengling (Lied c 7. f 12) = Deutsche Literatur des Spätmittelalters. Ergebnisse, Probleme und Perspektiven der Forschung*, Greifswald, 1986 (Deutsche Literatur des Mittelalters, 3), 123–142.

A dalban azonban nemcsak a fiatal lányok pajzán játékanak kileséséről van szó, hanem arról is, miképp kap kedvet a leskelődő maga is a mulatságra, és nyújt ennek megfelelő társaságot az általa név szerint is megnevezett Gesnek.⁷

Der wenglinck

...

Mitt den kinden traib sie uil.
zwicken zwergen.
darczu kund sie ein spill,
haisset als ich wenen will,
wengling bergen.
Da sie da nyder sassen fúr dy tume,
sie sprach lat mich den wenling tragen vmb.
Ir begund ir hendel al zugrossen.
seht darumb sie es nicht lie.
zu iglicher sie da ging.
zwuschen vnd ober der knye.
da ward sie den wenling vast verstossenn.

...

Ich warff ir den meinen Zweig
do uil palde.
Sie hebt vnd tet mir einen zwick.

...

Do begund ich mit klugen zwicken zwergen.

...

Secht darumb ich es nit lies,
meinen wenlinck ich Ir sties.

...

... Herr dem ewerm spill kan sie nicht genossenn.
mir ist als die erde lauff vmb.
Ich pin wicz worden freij,
als der hymel kuppfreij sey
vnd der Sunnen wern drey.

...

A bújócska

...

Kedvence a ciróka
És maróka.
S kivált szerette móka
– Mint mondták egyre róla –
A bújócska.
A nagyon balgák közé telepedve
Így szólt: mit bújtatok itt a kezembe?
S bár az ott nőni kezdett serényen,

⁷ A *mimesang* szövegeiben csak egészen kivételesen fordulnak elő személynevek. Ebben a vonatkozásban is eltér pl. a provanszál udvari költészet hagyományától.

mindenki jól láthatta,
nem hagyta azért abba,
de térde közé kapta,
s ott aztán bebújtatta egészen.

...
Hamar kezébe fogta fegyverem.
Megragadta s tartotta.

...
És kezdődött a ciróka-maróka.

...
És bizony rest nem voltam:
ahogy kellett benyomtam,
a lába közé nyomban.

...
... Uram, olyan nincs hogy én ezt megunjam.
Mintha az erdő összedőlne!
Fejemet nem találok,
valóban szinte látom
vörös napból van három.

Mohácsi Árpád fordítása

A 14-15. század kiemelkedő, s egyúttal már az utolsónak is számító minnesängere Oswald von Wolkenstein.⁸ A Magyarországot is megjárt költő nemcsak azért izgalmas a *minnesang*-kutatás számára, mert sajátkezűleg írt illetve korrigált kéziratokban is maradtak fenn dalai melódiákkal együtt, s a 'B'-kéziratban található portréja vélhetően valóságösen adja vissza jellegzetes szemproblémáját. Kétszáz év és világok választják el Walther von der Vogelweidétől, s egyúttal kötik is össze a két szerzőt. Számos fontos kérdés tisztázandó még ebben a vonatkozásban, mégis ennek a két *minnesänger*nek két önkényesen kiválasztott dalának részleteivel kívánom gondolatmenetemet lekerekíteni.

Ain tunkle varb in occident

...
Von strecken krecken mir die pain,
wenn ich die lieb beseufte,
die mir mein gir neur went allain
darzue meins vaters teuchte.

...
Kum, höchster schatz! mich schreckt ain ratz mit grossem tratz
davon ich dick erwache,
die mir kain rue lat spat noch frue; lieb, darzue tue,
damit das pettlin krache!
Die freud ich geud auff hohem stuel,
wenn das mein herz bedenket,

⁸ Nevezik őt reneszánsz költőnek, élményköltőnek, de még kora Hemingwayjének is. Lásd például: *Oswald von Wolkenstein. Lieder. Mittelhochdeutsch und neuhochdeutsch. Auswahl*, Hrsg., übersetzt und erläutert Burghart WACHINGER, Stuttgart, Reclam, 1992, 117 ff.; VL, 7, 1989, 134–169.

und mich hoflich mein schöner puel
gen tag freuntlichen schrenket.

A napnyugat sötét színét...

...

Bicsaklik, csuklik, recseg minden tagom,
Kivánás szaggat, vágy tép,
Epeszt, apaszt mohó, sok sóhajom,
Belégörcsölt az ágyék!

...

Legfőbb gyönyör, jöjj! Rág, gyötör egy csúf, könyör-
Telen patkány, s folyton felébreszt!
Hát kedvesem, lásd: nincs mese, ropog-recseg
Ágyunk is, úgy verem ki én ezt!
Az öröm: orom, mit hágni élvezek,
Midőn elképzelem, hogy
Elém-be lép kicsim, ha jó a reg,
S pamlagra majd velem rogy!

Győrei Zsolt fordítása

Oswald ebben a dalban visszajára fordítja a *tageliet* alaphelyzetét, amikor is a szerelmesek az együtt töltött gyönyörteli éjszaka után elválni kénytelenek. Szöve-
günkben éppen hogy alkonyodik, s a magában epekedő férfi rendkívül plasztiku-
san írja le testi gyötrelmeit. A klasszikus *minnesang* konvencionális személyte-
lenségével szemben itt okkal-joggal feltételezhetjük, hogy Oswald saját vágyódá-
sára reflektál, s hogy a név szerint is említett nő Margarethe von Schwangau, a
felesége. A műfajkonform fikció helyére tehát a személyes élmény leírása lép.

A korai, az úgynevezett dunamenti *minnesang* naiv erotikájához közelít Wal-
ther von der Vogelweide 'puellája' az *Unter der linden*-ben, amit A *hársfaágak*
csendes árnyán címen Babits Mihály fordításában⁹ a magyar olvasó is jól ismer-
het. Igaz, ebben a sajátos *pastourelle*-ként is felfogható szövegben már többről
van szó, mint pusztá gondolati erotikáról. A szerelmes nő maga mutat piros aj-
kaira, bizonyítékul arra, milyen hévvel hódoltak nemrég szerelmesével a testi
gyönyöröknek. Ajkai (köztudottan az egyik legelfogadottabb erotikus szignál) ha
előtte voltak is csalogatóan veresek, mostani színüket oly módon nyerték, amely-
nek elképzelését a hallgató fantáziájára bízta, s hogy ezenközben hol feküdtek (ő
alul), azt is megmutatja, – hiszen le sem tagadhatná, még látszik az a szétnyomott
füben. Teszi mindezt naiv kitarulkozással és egyúttal cinkos kacsintással titoktar-
tást kérve.

A számos gyökérből táplálkozó középfelnémet udvari szerelmi költészet, a
minnesang, a formai és tartalmi szempontból rá leginkább hatást gyakorolt pro-
vanszál-francia udvari szerelmi lírával ellentétben az erotikus, sőt obszcén tartal-
mat nem részesítette olyannyira előnyben. Ennek persze nem a másfajta vérmér-
séklet volt az oka. A *minnesang* a tökéletesnek (ennélfogva gyakran sematikus)

⁹ Lásd: A *tavasziéd édessége. Válogatás a középkor nyugat-európai szerelmi költészetéből*,
összeállította BÁNKI Éva, Bp., Kairosz, 2004, 463–464. (a továbbiakban: *Tavasziéd*).

ábrázolt hölgy iránt érzett vonzalom, és ebből fakadóan a neki teljesített szolgálat révén kínált erkölcsi felemelkedési lehetőséget. Az erotikus tartalmak nyelvi eszközei, ellentétben akár a feudális társadalom fogalmi rendszerének, akár a Mária-énekek nyelvének elemeivel, nem honosodtak meg benne, bár a természetesen meglévő erotikus vágyak verbalizálására irányuló igény sem marad elhallgatva. Az ilyen tartalmat megengedő, sőt elváró két jellegzetes *genre objectif* (*tageliet* vagyis hajnali dal, illetve a *pastourelle* vagyis pásztordal) kínál erre leginkább alkalmat és lehetőséget, s jellemző módon az elsöre találunk inkább példát a *minnesangban*. Heinrich von Morungen brilliáns *Tageliedwechseljében*¹⁰ a férfi és a nő, ellentétben a sémával, már túl van az elváláson, s egymástól függetlenül emlékezik vissza az együtt eltöltött éjszakára. Újra és újra átéli a gyönyört, újra és újra megszenvedik a fájdalmat. Alig esik szó testiségről, sokkal inkább (ahogy illik) az elválás miatti bánatról, az emiatt hullatott könnyekről. A férfi emlékeiben elevenen él, hogy mennyire becsapta őt az a fény, amelyről azt hitte, kedvese hőszín meztelen testén tükröződik a holdvilág, aztán egyértelművé válik: hiábavaló a remény, „már kélt a nap”. Bánatos ő is, de nála is bánatosabb a nő, aki (ahogy illik) azon tépelődik, vajon mikor találkoznak újra, s hullanak könnyei. Vigasztalódnuk kell tehát. Többször is.

Példáink tükrében érdemes végiggondolni, milyen ívet futott be az erotikus tematika kezelése azokban az évszázadokban, amikor az egyháznak a házasságot védelmező állásfoglalásai révén a szexualitás örömszerző elemei a házasság intézményén kívülre helyeződnek. Irodalmi művekről lévén szó, azt sem árt leszögezni, hogy ezek a szövegek túlnyomórészt a 12-13. századi európai társadalom valójában igen szűk rétegére, a nemességre, sőt megkockáztatom, ennek is inkább a felső rétegeire vonatkoztathatók. Minden e téren megfogalmazott megállapítás tehát szükségképpen egy nagyon is szorosan körülhatárolt csoportra érvényes. Márpedig ebben a világban a házasság nem szerelmi alapon, nem saját elhatározásból kötött, sőt nem keveseknek akár meg sem adatott. Andreas Capellanus 12. század végén megfogalmazott nézetei szerint a házasság kötelékében megélt testi gyönyör egyenesen bűn, hiszen a házasság alapcélkitűzése ellen vét, aki így cselekszik. A *vehemens amator*, aki a házastársát mértéken túli hevességgel szereti, akár házasságtörőnek is tekinthető, hiszen az aktus gyermeknemzésen túli, kéjt kiváltó elemei utcalánnyal vagy ágyassal, szeretővel helyénvalók, kerülendők azonban a feleséggel. A házasságon kívüli kapcsolatoknak igen fontos társadalmi szerep jutott, amikor – mintegy felszabadító szelepként – elterelték a testi vágyak kielégítését, s így mentesítették a sokféle társadalmi szereptől terhelt házasságot. A 15. század végén aztán, az évszázados „magas irodalmi” hagyomány lezárásaként megszületik a *Der neuen Liebe Buch*, amely már címében jelzi, mily mértékben kíván elhatárolódní az igaz szerelem eddigi topikus megjelenítésétől s egy

¹⁰ A *Tageliedwechsel* a megnevezésben szereplő két műfaj jellegzetességeit ötvözi: a *tageliet* volt a leginkább elfogadott műfaj, amely lehetőséget nyújtott a *minnesänger* számára arra, hogy reflektáljon a szerelem beteljesülésének momentumaira, persze szigorúan a hamarosan bekövetkező elválás fölött érzett fájdalom szemszögéből; míg a *wehsel* egy olyan sajátos műfaj, amely női és férfi strofákat (gyakorlatilag monológokat) sorakoztat egymás mellé, de a két beszélő nem egymáshoz, hanem egymásról szól. A dalt Vágó Marianna fordításában lásd: *Tavasziidő*, 426–427.

merőben új (tulajdonképpen régi!) perspektívát kialakítani. Merész, amikor azt tűzi zászlajára, hogy a szerelmet egy, a házassághoz hasonlóan szoros kötelékbe integrálja.

Ezt megelőzően gyökeresen más volt a helyzet. A 12-13. század fordulóján, ill. az 1200-as évek első felében, talán nem függetlenül attól a folyamattól, hogy az almát nyújtó Éva elrettentő példája mellett egyre több ábrázolást kap Szűz Mária, az udvari költők által ábrázolt hölgyek a nőkről addig uralkodó nézettel szemben a szépség és tökéletesség mintájául szolgáltak. Ezeket a személyeket nem jellemezték egyéni vonások, az volt szép (és erotikusan vonzó), akinek hullámos szőke haja, fehér homloka, ecsetvonásnyi vastagságú szemöldöke, ragyogó szeme, pici füle, egyenes orra, piros orcája (de másutt fehér bőre), piros ajka, fehér foga, kerek álla, fehér nyaka, fehér keze és kicsi lába, telt fehér karja, kicsi melle és keskeny csípője volt. Ám legfeljebb ha egy-egy elemmel találkozunk a szövegekben magukban, főleg, mert a *minnesang* fent vázolt alapgondolata szerint inkább irányult a figyelem a hölgy belső értékeire. S nemcsak a hölgy csáberejét megjelenítő kifejezések száma viszonylag alacsony a *minne*-dalokban, hanem a lovag vonzalmának testi megnyilvánulásairól is csak igen visszafogottan szólnak a szerzők (*kedvem ágaskodott, magasra hágott*). Sok idő telik el, míg Oswald von Wolkensteinnél *hasra hasacska feszülhet, pöndör szőrhöz a szőr érhet*. S hányszor *rág, gyötör egy csúf, könyörtelen putkány* addig is, míg a szerelem beteljesülhet! Viszont Oswald ezekben a dalokban már nem beszél hölgyről és lovagról, hanem magáról és kedveséről, s a testi szerelem élvezetéről, melynek során bizony *ropog-recseg* az ágy.

Sajnos nem maradt fenn elég sok szöveg, amelyből kiderülhet, milyen módon talál mégis utat a szigorú szabályokon belül és azokat áthágva a testiség ábrázolása a *minnesangban*. A középkori népnyelvű szerelmi költészet erotikus és/vagy obszcén dalainak nemrég megjelent gyűjteményes válogatása¹¹ kitűnően jelzi, mekkora különbség van minőségi és mennyiségi vonatkozásban egyaránt a német nyelvű korpusz és mondjuk a *romania* dalai között. A középfelnémet dalok között található a klasszikus műfaji hagyományokkal játékosan és megkapóan incselkedő (Ulrich von Liechtenstein, Heinrich von Morungen), az udvari költészet formális nyelvezetét a vaskosságig feszítő (Kol von Niunzen), az erotikus tematikát programszerűen a paraszti miliőbe helyező (Neidhart), a *tageliet* hagyományos szcenárióját az ör megvesztegetésének új motívumával gazdagító (Wenzel von Böhmen), a *pastourelle* eredetileg durván erőszakos alaphangját a szeretők mámorító együttlétére módosító (Walther von der Vogelweide), a nyers testiséget az udvari világon kívül tematizáló (Gottfried von Neifen, Steinmar, Neidhart, Mönch von Salzburg) szövegeket. Mindezek kvintesszenciáját pedig Oswald von Wolkenstein dalai nyújtják.

A magyar olvasónak, úgy gondoljuk, fontos tanulságot hordozhat a sokszor egy költő munkásságán belül jelentkező kettősség vagy akár hasadtság. Hasonló jelenséget a magyar kultúrában is elképzelhetőnek tartunk. Balassi szívesen idé-

¹¹ *Udvariatlan szerelem. A középkori obszcén költészet antológiája*, szerk. BÁNKI Éva, SZIGETI Csaba, Bp., Prae, 2006.

zett 'bécsi virágja' a Tiefengrab utcában (vajon nem metaforikus-e már ennek az utcanévnek a használata is?) kifejezetten a testi szerelem szolgáltatója:

Mézet szedénk egymás ajakárul;
Minden bánatunktul
Ott mi esénk távul,
Hogy szerelmet nyerheténk egymástul.

...

Többet szólnom dolgunkról nem szükség,
Elég hogy megvolt minden édesség...

A jobb híján még ma is virágénekként aposztrófált, Balassi költészetében teljes szépségében és széles regiszterben kibomló műfaj, csakúgy mint a *minnesang*, számos forrásból meríthetett, s mind a mai napig számos kísérlet történik szövegeinek sokszor ellentétes értelmezésére. A merészebb hangvételő Madách Gáspár *Balassa János éneke sólymocskájáru*l elemzései is a kérdés megoldatlanságát jelzik, jóllehet a kétféle regiszter közötti éles határ, ha a *minnesang*hoz hasonló analógiákat hívunk segítségül, akár fel is oldódhat.¹²

Tünde Katona

GEGENPROGRAMM UND WUNSCHVERWIRKLICHUNG

Einige Gedanken zur mittelhochdeutschen erotischen Dichtung

Das Minneideal des 12-13. Jahrhunderts mit einer unnahbaren Dame und dem vergebens dienenden Ritter im Mittelpunkt löste bei aller hochgradigen Akzeptanz in der höfischen Welt bald auch Gegenstimmen aus. Autoren des Minnesang-Kanons setzten sich von Mal zu Mal auch mit der Darstellung derberer Themen und Liebessituationen auseinander, nicht zuletzt auch, um den natürlich vorhandenen sexuellen Wünschen und Trieben auch verbal entgegenzukommen. Die vorliegende Studie möchte anhand ausgewählter Texte einen Überblick dieses in Ungarn kaum bekannten Segmentes in der mittelhochdeutschen Liebeslyrik geben. Eine wichtige Rolle bei der Themenwahl spielte die kürzlich erschienene ungarischsprachige Anthologie obszöner Texte aus dem Mittelalter.

¹² Ld. GERÉZDI Rabán, *A magyar világi líra kezdetei*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1962.; HORVÁTH Iván, *Balassi költészete történeti poétikai megközelítésben*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1982.; LUDÁNYI Mária, *A „Supra agnő” forrásvidéke = Klaniczay- emlékkönyv*, Bp., 1994, 136–142.; Szilasi László, *A nyúl és sólyom. Trópusok és funkcióik Madách Gáspár Balassa János éneke sólymocskájáru* című versének példája, *Literatura*, 2000/3, 258-269.